

NEUSPELA INTERVENCIJA*

Upotreba oklopnih jedinica JNA u ratu u Hrvatskoj 1991.

APSTRAKT: Na bazi raspoloživih izvora, literature i vojne štampe, članak daje pregled angažovanja oklopnih snaga JNA u ratu u Hrvatskoj tokom 1991, od prvih akcija početkom godine, preko upotrebe u tzv. tampon zonama, do otvorene upotrebe u podršci snagama JNA u borbama sa hrvatskim jedinicama u jesen 1991. godine. Osnovna poenta članka jeste da upotreba velike količine oklopne tehnike nije dovela do željenog cilja, nije zaustavila proces osamostaljenja Hrvatske (i Slovenije) i nije donela željene borbene uspehe shodno količini angažovane tehnike.

Ključne reči: Jugoslavija, Hrvatska, JNA, oklopne jedinice, tenkovi

Građanski rat koji je 1991. zapalio jugoslovenske prostore odneo je sa istorijske scene i drugu Jugoslaviju, posle 46 godina trajanja te države. U ovom ratu koji je imao nejednako trajanje, razne dinamike prema vremenu i teritoriji sukoba, odlike sukoba etničkih grupa, agresije i građanskog rata, nestala je i Jugoslovenska narodna armija (JNA). Ona je u sukob ušla sa neverovatnom misijom – da odbrani ono što je većina političkih republičkih elita već bila napustila. Baštinila je celokupnu teritoriju, a u stvari kao da je nije bilo nigde. U sukob je ušla moćna, kao činilac mira i faktor razdvajanja sukobljenih snaga, a izašla je na kraju kao vojska jednog naroda, kao agresor prema drugima i u dobroj meri vojnički i još više politički poražena.

Prvi višestranački izbori u Sloveniji i Hrvatskoj 1990. godine na kojima su smenjene do tada neprikosnovene komunističke vlasti, preuzimanje oružja Teritorijalne odbrane republika i sve veće napetosti prema JNA u Sloveniji, odnosno tenzije na međuetničkim područjima i samoproglašenje autonomnosti srpskih oblasti u Hrvatskoj – sve je to dovelo do prvih oružanih sukoba u drugoj polovini 90-ih i početkom 1991. godine. Armijski vrh je na bazi prethodnih iskustava

* Rad je deo projekta *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku – Između demokracije i diktature* (177016) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

(Kosovo 1968, 1981, 1989), u velikoj meri računao na oklopne snage kao presudan faktor u smirivanju tenzija. Zato su te snage bile uključene u sukob od prvih incidenata početkom 1991. godine.

Četvrta oklopna brigada iz Jastrebarskog izvršila je prvi zadatak kada je izvezla tenkove iz kasarne 23. novembra 1990, u vremenu preuzimanja evidencije i regionalnih sekretarijata za narodnu odbranu u Sloveniji. Posle tog zadatka usledila su nova angažovanja.¹ Jedna tenkovska četa ove brigade sa tenkovima M-84 obezbeđivala je u periodu 24–26. januara zagrebački aerodrom Pleso.²

Do prvog pravog angažovanja oklopnih jedinica JNA došlo je u Pakracu od 2. do 18. marta.³ Borbena grupa iz sastava 2. mehanizovanog bataljona (mb) 265. brigade u Bjelovaru⁴ upućena je u to mesto naseljeno pretežno srpskim stanovništvom da bi razdvojila sukobljene strane – specijalnu jedinicu MUP-a Republike Hrvatske i lokalne policajce srpske nacionalnosti koji su odbili da stave oznake nove hrvatske države, ušli u policijsku stanicu i odneli oružje. U ovom angažovanju sa jednog borbenog oklopnog vozila (BOV) hrvatske policije otvorena je vatra na pripadnike borbene grupe JNA, na šta je jedan od vojnika-tenkista uzvratilo paljvom. Ovo je bio početak napada na snage JNA, jer do tada nije bilo oružanih napada na njene jedinice kada su se nalazile van kasarni. Iako je tenzija bila veoma velika, trajali višesatni pregovori, ipak nije došlo do nastavka sukoba i reakcije snaga JNA.⁵ Hrvatski istoričar D. Marijan smatra da je ovo prvi primer upotrebe oklopno-mehanizovanih jedinica (OMJ) JNA u stvaranju tampon-zona između sukobljenih strana.

Krajem marta dolazi do novog angažovanja oklopnih jedinica JNA na uspostavljanju tampon-zone u rejonu Plitvica posle sukoba hrvatske policije i srpske milicije Krajine. U ovoj akciji učestvuju po jedan bataljon iz banjalučke 329. oklopne i 4. oklopne brigade (okbr) iz Jastrebarskog. Mehanizovani bataljon 4. okbr iz Karlovca odlazi u to područje 30. maja. Njegove snage biće u narednim mesecima raspoređene u prostoru Korenice, Koranskog mosta, Mulinja,

¹ *Tri godine pripravnosti*, Narodna armija, 13. februar 1992.

² *Ratni put 4. oklopne brigade JNA* (Radovan Tačić, *Stakleni tenkovi, moć i nemoć 4. oklopne brigade*, 1994) sa sajta: Srpski oklop.

³ U međuvremenu su JNA i njene oklopne jedinice ponovo upotrebljene, i to u Beogradu gde je opozicija organizovala velike demonstracije 9. marta. Oko 18.30 te večeri, tenkovi i borbena vozila 1. proleterske mehanizovane brigade pukovnika Milorada Vučića izašli su na ulice Beograda. Snage 1. brigade povukle su se u kasarnu sledećeg dana, 10. marta oko 16 časova. – *Zaustavljena eskalacija nasilja*, Narodna armija, 14. mart 1991.

⁴ Bataljon je bio potpuno popunjen („gotov“) na nivou korpusa, u 6-časovnoj gotovosti, i to je trebalo da bude na šest meseci, odnosno do 1. jula 1991. Eskalacija sukoba je zatekla 2. bataljon 265. brigade u ovom stanju i zato je on u periodu mart – septembar 1991. bio upotrebljivan više nego ostale jedinice brigade. – Izjava Č. Brankovića autoru.

⁵ Materijal *Okučani 1991/1992*, puk. Čedomir Branković, 20. decembar 2008, Niš; M. Sekulić, *n. d.*, 77–78; J. Cokić, *n. d.*, 107–113; *Narod zaštićen od nasilja*, Narodna armija, 7. mart 1991.

Ljubova, Teslingrada i Gospića.⁶ Iz Banja Luke 31. marta 1991. odlaze jedinice 329. oklopne brigade: 1. oklopni bataljon (okb) u širi rejon Bihaća, gde je u rejonu Plitvica formirao tampon-zonu između hrvatske policije i milicije SAO Krajine. Bataljon je do početka septembra te godine zadržao istu ulogu, raštrkan po manjim celinama u široj zoni ovog područja.⁷ Snage 9. korpusa sa sedištem u Kninu (oklopni bataljon iz 221. mtbr) bile su angažovane na sličnom zadatku u rejonu reka Zrmanje i Krke, kao u Kijevu. Tamo su narasle tenzije posle otvaranja policijske stanice u ovom etnički hrvatskom selu, koje se nalazilo u širem srpskom okruženju.⁸

Početak aprila na kolegijumu Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (SSNO) odlučeno je da se oklopne jedinice JNA, u područjima gde su bile porasle međunacionalne napetosti, pojačaju snagama sa istoka zemlje. Tako je iz pančevačke 51. mehanizovane brigade (mbr) u sastav petrinjske 622. motorizovane brigade (mtbr) upućen oklopni bataljon sa potpuno novim domaćim tenkovima tipa M-84. Po jedan bataljon iz 36. (Subotica) i 453. mbr (Sremska Mitrovica) novosadskog 12. korpusa trebalo je da pređu u područje istočne Slavonije. Prvi oklopni bataljon 51. mbr stigao je tokom aprila u nekoliko ešalona u Prijedor, odatle prešao u Petrinju i na Baniji delovao van formacijskog sastava brigade do maja 1992.⁹

Prve nedelje maja oklopni bataljon 10. mtbr iz Mostara upućen je na Kuprešku visoravan. Bataljon je dobio naređenje za pokret u potpunoj tajnosti, ali je „linijom ONO i DSZ“ vest o ovome stigla na teren kojim je bataljon trebalo da prođe, posle čega je došlo do njegove blokade. Već na samom izlasku iz Mostara bilo je provokacija iz grupa koje su posmatrale oklopnike u pokretu, a nešto kasnije, 7. maja, bataljon je zaustavilo hrvatsko stanovništvo kod sela Polog u zapadnoj Hercegovini.¹⁰ Radi deblokiranja bataljona, iz sastava Školskog centra oklopno-mehanizovanih jedinica u Banja Luci formirana je borbena grupa bataljonske jačine koja je usiljenim maršem sa Manjače i preko Ključa i Šipova stigla u rejon Donjeg Malovana kod Kupresa. Zanimljivo je da su posade tenkova M-84 i T-72 popunjene pitomcima 44. klase Vojne akademije, tada završne godine školovanja. Posle intervencije predsednika Predsedništva BiH Alije Izetbegovića, ova kolona je propuštena a potom smeštena u Kupres. Dana 9. maja propuštene su i snage 10. brigade, jer su barikade povučene. Kasnije su oba oklopna bataljo-

⁶ *Ratni put 4. oklopne brigade JNA; Saradnja s narodom traje*, Narodna armija, 4. jul 1991; *Tri godine pripravnosti*, Narodna armija, 13. februar 1992.

⁷ *Srpska vojska*, 44, 27. maj 1997; Branko Suzić, major OMJ, *Udarne pesnice Prve oklopne brigade*, Banja Luka 1995, 11–21.

⁸ *Vreme ni rata ni mira*, Narodna armija, 9. maj 1991.

⁹ *Spomenica Pedesetprvoj mehanizovanoj brigadi 1991–1992, Prilog za monografiju*, Pančevo 1998. Tenkovi tog bataljona su ostali i kasnije na tom području i ušli su u sastav Srpske vojske Krajine.

¹⁰ *Prepreke nepovjerenja*, Narodna armija, 16. maj 1991; Izjava Jadranka Jandrića autoru, 23. mart 2009.

na (od borbene grupe ŠCOMJ je takođe formiran bataljon) prešla u sastav 9. korpusa u Kninu.¹¹

U Srbiji je izvršena mobilizacija kod 453. mbr, 211. okbr (Niš), kao i 1. proleterske gardijske mehanizovane divizije (Beograd–Valjevo–Požarevac–Kragujevac). U toj prvoj mobilizaciji – najuspešnijoj od svih u 1991. godini – bilo je čak 107% popune kod 1. proleterske gardijske mehanizovane brigade (pgmbr). Međutim, posle 18 dana rezervni sastav je pušten kućama.¹²

Posle sukoba u Borovom Selu 2. maja, kada je poginulo više pripadnika MUP-a Hrvatske u nameri da zauzmu to selo u kome je bilo naoružanih Srba, oklopne snage 12. motorizovane brigade izlaze iz Osijeka i razmeštaju se u širi prostor ovog sela. Deo brigade koji je došao u to selo izvukao je zabarikadirane mupovce iz nekih kuća, razdvojivši i ovde „zaraćene“ strane.¹³

Kako su narastale tenzije na ovom prostoru oklopni sastav ove brigade izlazi 27. juna predveče iz kasarne i tom prilikom se sukobljava sa snagama ZNG, ali uspeva da se provuče kroz nevešto postavljene barikade u gradu, uništavajući pri tom neka putnička vozila.¹⁴ Fotografija na kojoj tenk T-55 gazi putničko vozilo „Fiću“, snimljena tom prilikom, postala je propagandni poen za hrvatsku stranu, ilustracija „agresije“, ali i upečatljiva slika često neadekvatne upotrebe tenkova JNA u ovom ratu.

U uslovima stalnog rasta napetosti, 9. maja 1991. Predsedništvo SFRJ donosi odluku o razoružanju svih paravojskih formacija sa početkom primene od 22. maja. U toku maja 1991. delovi 265. oklopne brigade bili su razmešteni na garnizonskom poligonu Lepirac. Prema naređenju komandanta brigade, a zbog opšteg pogoršanja situacije, 2. mb/265. okbr stavljen je u trenutnu borbeno gotovost. Ova jedinica je u periodu od 21. maja do 5. juna 1991. vršila aktivnosti na poligonu Slunj, uz marševanje sopstvenim hodom u oba pravca. Kasnije, u toku jula veći deo jedinice nalazio se u sistemu obezbeđenja kasarne i objekata.¹⁵ Krajem juna 1. bataljon 36. motorizovane brigade biva raspoređen u Beli Manastir i okolinu.¹⁶ U isto vreme dolazi do druge mobilizacije u beogradskoj 1. pgmbr (97% odziva, ali 35% od njih su bili novi rezervisti). Brigada je u noći 3. jula krenula ka Sremu i razmestila se oko Sremske Mitrovice, dok je pančevačka 51. mbr prebazirala u zapadnu Bačku u zonu Apatin–Crvenka–

¹¹ *Prepreke nepovjerenja*, Narodna armija, 16. maj 1991; D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 84; Isti, *Slom Titove armije*, 256; Izjava Milana Mojsilovića autoru, 29. januar 2009.

¹² *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, Narodna armija, 22. decembar 1991; D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 158–159.

¹³ *Gdje je vojska tu je i mir*, Narodna armija, 9. maj 1991; *Raport istine*, Narodna armija, 16. maj 1991.

¹⁴ *Mržnja se razbuktava*, Narodna armija, 6. jul 1991; mr Milisav Sekulić, *Jugoslaviju niko nije branio a Vrhovna komanda je izdala*, Beograd 1997, 126.

¹⁵ Materijal *Okučani 1991/1992*, puk. Čedomir Branković.

¹⁶ M. Sekulić, 133. *Kronologija rata, Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989–1998*, Zagreb 1998, 73.

Odžaci.¹⁷ U avgustu na Slunj dolazi 2. oklopni bataljon 4. okbr, koji će se tokom jeseni angažovati u borbama na ovom prostoru Krajine.¹⁸

Dalju ulogu OMJ u vanrednim prilikama regulisalo je *Uputstvo za upotrebu OMJ u vanrednim prilikama*, koje je 28. juna potpisao načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ. Prema Uputstvu, jedinice OMJ su u takvim prilikama imale sledeće zadatke: osiguranje granica, pojačano osiguranje vojnih objekata, učešće u osiguravanju privrednih, društvenih i drugih objekata od značaja, blokada područja, postavljanje barikada i zapreka na putevima i ulicama, patroliranje po određenim rejonima, demonstracija sile, razbijanje rušilačkih demonstracija, otkrivanje, razbijanje i uništavanje diverzantskih, odmetničkih, terorističkih i drugih skupina, ugušenje oružane pobune i sprečavanje pobune.¹⁹

I pored prestanka rata u Sloveniji početkom jula 1991, i potonje odluke o povlačenju snaga JNA iz te republike sukobi u Jugoslaviji se nisu smirili.²⁰ U Hrvatskoj je tinjao sukob na obodima područja gde je živelo srpsko stanovništvo. U tim početnim događajima, JNA je još uvek nastojala da drži tampon-zone između hrvatskih snaga MUP-a i srpskih naoružanih grupa. U ovoj fazi sukoba OMJ iz sastava V vojne oblasti bile su angažovane na više neuralgičnih tačaka. Početkom jula deo OMJ iz I armije koncentrisan je na prostoru granice Srbije i Hrvatske (1. proleterska gardijska, 36, 51, 453. mbr), dok je 12. proleterska mbr u Osijeku delom utvrđena u gradu, a delom na obodu i vojnim objektima oko grada gde je vršila demonstrativne pokrete. Glavne snage ove brigade su izmeštene na poligon C, jake snage su ostavili u kasarni da je brane, dok je deo ljudstva obezbeđivao mostove na Dunavu.²¹

Snage 36. mehanizovane brigade bile su u Baranji i pomogle su da se u toj zoni lakše formira teritorijalna celina pod srpskom kontrolom.²² Od 1. avgusta

¹⁷ *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, Narodna armija, 22. decembar 1991; *Spomenica Pedesetprvoj...*, 86.

¹⁸ *Ratni put 4. oklopne brigade JNA*.

¹⁹ D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 159.

²⁰ U ratu u Sloveniji sa područja Hrvatske učestvovala su 4. okbr i 32. mbr. Rat u Sloveniji je pokazao slabosti upotrebe OMJ na takvom tipu zadatka, a posebno bez dovoljno pešadije. Kod Radgone, 32. mbr je imala znatne gubitke (7 tenkova i 5 OT, od 20/30 koliko je krenulo u akciju) u oklopnim vozilima, usled dobro organizovane protivoklopne odbrane. – D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 159. – U osvrtu na sukob u Sloveniji, načelnik Uprave OMJ je sredinom jula ocenio da se u sukob otišlo sa osloncem na jedan rod, otvoreno kritikujući neadekvatnu upotrebu OMJ u Sloveniji koja je dovela do gubitaka. „Godina koja je za nama ostaće nam u sećanju da smo kao rod na ovim našim nemirnim prostorima sa prilično uspeha razvađali zavađenu braću... Naši vojnici su, tek što bi završili deo obuke, morali da, umesto na poligonima, polažu ispit na ulicama, razdvajajući neke nove vojske, koje se već dugo vremena nekontrolisano ponašaju u selima i gradovima ove naše lepe domovine.“ Ove reči pripadaju generalu Dragoljubu Aranđeloviću i izrečene su povodom Dana roda OMJ 16. jula 1991. – *Pogrešna upotreba moćne sile*, Narodna armija, 10. jul 1991.

²¹ *Trijumf sa malo gorčine*, Vojska, 16. jul 1992.

²² D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 160; *Spomenica Pedesetprvoj mehanizovanoj...* Ova brigada se nalazila u rejonu Odžaka u Bačkoj.

snage 51. mbr prelaze u istočnu Slavoniju.²³ U Vukovar kao pojačanje stiže 1.mb/453.mbr, a u Vinkovce 2.mb/36.mbr.²⁴ Potpuno neočekivano, sredinom avgusta naređena je demobilizacija rezervnog sastava kod 1. pgmbr, pa je u zoni razmeštaja ostalo samo kadrovske jezgro brigade. Sa takvim stanjem brigada je krajem avgusta uputila 2. mehanizovani bataljon u prostor Borova Sela i Borova naselja, gde je prvobitno trebalo da bude u ulozi tampon-zone. Međutim, ubrzo se ova jedinica uključuje u borbena dejstva protiv hrvatskih snaga. U isto vreme 1. oklopni bataljon odlazi u Vukovar radi deblokade tamošnje kasarne. U tim dejstvima ova jedinica je pretrpela prve gubitke u ljudstvu i tehnici. U toku septembra otpušten je deo vojnika septembarske generacije, pa je opala brojnost ne samo kod 1. pgmbr nego i kod drugih jedinica. Usledila je treća mobilizacija, ali sada sa znatno manjim odzivom i u uslovima kada su borbe već bile počele.²⁵

Posle proglašenja Srpske autonomne pokrajine Zapadna Slavonija i sukoba sa hrvatskim snagama koji su počeli 13. avgusta, u taj prostor su nekoliko dana kasnije upućeni delovi 265. brigade (i 329. okbr). Posebnom naredbom, 265. oklopna brigada uputila je 17. avgusta u Okučane borbenu grupu 2. mb/265. brigade, radi uspostavljanja tampon-zone između sukobljenih hrvatskih vojnih, policijskih i drugih snaga i lokalne srpske TO i naoružanog stanovništva. Cilj je bio i da se obezbedi prolazak konvoja železničkom prugom. Grupa je izašla iz blokirane kasarne u Bjelovaru, a na ulazu u Okučane trebalo je da joj predstavnik Predsedništva SFRJ preda precizniji zadatak. Grupa se, međutim, ubrzo našla u sedištu sukoba koji je njenom pojavom do večernjih časova prestao kada je uspostavljena i tampon-zona. Prema svedočenjima pripadnika grupe, obe strane – hrvatska i srpska – vršile su pritisak na ovaj sastav radi ostvarenja svojih ciljeva.

U septembru se situacija pogoršala: izbili su novi sukobi i ova borbena grupa se našla pod vatrom od koje je stradalo nekoliko njenih pripadnika. Grupa je od početka bila potpuno odsečena od matične jedinice i prepuštena sebi i u snabdevanju i delovanju.²⁶

Hrvatski general Martin Špegelj piše u svojim sećanjima da je iz proizvodnje u fabrici „Đuro Đaković“ na stranu „sklonio“ 11 tenkova M-84, predviđenih za transport do Rijeke i potom brodom za Kuvajt. Kako je to bio značajan izvozni posao, njihovo zadržavanje je zabranio lično predsednik Hrvatske Tuđman! Tenkovi su, kao i druge sledeće partije, u saradnji sa vlastima u Beogradu upućeni brodovima za Kuvajt. Špegelj navodi da je od 110 proizvedenih tenkova

²³ *Spomenica Pedesetprvoj mehanizovanoj...* 86.

²⁴ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar 1991*, Scrinia slavonica, 2/2002, Slavonski Brod, 367–402.

²⁵ *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, Narodna armija, 22. decembar 1991; Izjava M. Jankovića autoru.

²⁶ Materijal *Okučani 1991/1992*, puk. Čedomir Branković. Sastav borbene grupe dobro ilustruje veličinu ovakvih sastava: 235 lica kao i 22 b/v (9 BVP, 3 T-55, 3 CX 122, 2 KOT, 3 ZSU-57-2, 1 BTR) i 15 m/v. Naredba komande 265. mbr, str. pov. br. 484–273, 17. avgust 1991. Izjava Č. Brankovića autoru.

u toku 1991., do kraja novembra 66 izvezeno u Kuvajt, 33 predato JNA, a 11 snagama ZNG.²⁷

Od 2. septembra preduzeto je više napada na kasarne JNA u Petrinji.²⁸ Napad hrvatskih snaga na opkoljene garnizone u kojima su bile smeštene jedinice 32. korpusa počeo je 15. septembra, a u prema naredbi predsednika Predsedništva SFRJ Stipe Mesića koja je nalagala da se jedinice JNA u narednih 48 sati povuku u svoje kasarne.²⁹ Iako su je vojne vlasti smatrale neozbiljnom, ova naredba je bila signal za napade i definitivnu blokadu kasarni JNA u hrvatskim gradovima. Posle borbi, pale su sledeće jedinice: u Jastrebarskom 13. septembra potpuno je opkoljena 4. oklopna brigada, koja je pre potpune blokade 3. septembra primila 150 vojnika iz sastava III vojne oblasti sa kojima je izvršena dekonzervacija 3. oklopnog bataljona i popuna preostalih snaga brigade. U Gospiću, napadnuta je kasarna gde su bili delovi 236. proleterske motorizovane brigade i mehanizovani bataljon 4. oklopne brigade. Ove snage su se predale 18. septembra popodne, a njihova tehnika i naoružanje su pali u hrvatske ruke. Pokušaj da se lokalnim srpskim snagama i delovima 329. oklopne brigade oslobodi ova kasarna nije uspeo. Posle teških borbi oko kasarne u Osijeku, gde je imala i gubitke, u Tenje se 17. septembra probila glavina 12. proleterske motorizovane brigade.³⁰ Njen motorizovani bataljon koji je bio u Našicama predao se 21. septembra. Od 22. septembra vode se pregovori sa predstavnicima opkoljenog 32. korpusa u Varaždinu. Potom, korpus se predaje. U varaždinskim kasarnama ostala su 74 tenka T-55, 3 plivajuća tenka, 2 tenka nosača mosta, 5 tenkova za izvlačenje, 71 oklopni transporter (OT) i mnoštvo druge opreme korpusa. Deo ove tehnike odmah je upućen na front za popunu jedinica Zbora narodne garde (ZNG). Manji deo te tehnike snage JNA su povratile, na primer 13 tenkova u kasnijoj borbi kod Karlovca.³¹

U međuvremenu, snage 5. korpusa prešle su 25. septembra 1991. iz severozapadne Bosne u zapadnu Slavoniju. Noseće snage dejstva bile su 329. oklopna brigada, kao i oklopni bataljoni 16. proleterske i 343. mtbr. U napadu 29. septembra, u ruke hrvatskih snaga pala je kasarna u Bjelovaru, odnosno kompletna 265. mehanizovana brigada, bez borbene grupe u Okučanima. Preživeli pripadnici jedinice su zarobljeni, a istog dana predveče komandant brigade pukovnik Rajko Kovačević i dva njegova pomoćnika streljani su ispred komande brigade. Potom major Milan Tepić diže u vazduh objekat (skladište) Bedemik, kojom prilikom stradaju on i vojnik Mirković u borbenom vozilu, kao i jedan broj Hrvat-

²⁷ M. Špegelj, *n. d.*, 237, 393.

²⁸ *Narodna armija*, 11. septembar 1991.

²⁹ *Neovlašćeno i samovoljno izdavanje naređenja*, *Narodna armija*, 14. septembar 1991.

³⁰ *Pomoć je došla sa poligona C*, *Narodna armija*, 21. septembar 1991.

³¹ General Špegelj navodi da je zarobljeno 74 tenka T-55A, 66 OT raznih namena, 46 samohodnih PVO i PT sistema, itd. M. Špegelj, *n. d.*, 277; *Trijumf sa malo gorčine*, *Vojska*, 16. jul 1992; *Prezreli smo izdajnike*, *Vojska*, 1. oktobar 1992; M. Sekulić, *n. d.*, 184–185, 187; D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 55; Ivica Miškulin, *Iz života 122. brigade hrvatske vojske 1991–1993*, *Scripta slavonica*, 5/2005, Slavonski Brod, 338–365; *Ratni put 4. oklopne brigade JNA*.

skih vojnika koji su opkolili objekte. Borbena grupa 265. oklopne brigade priključuje se 30. septembra najbližoj jedinici koja je stigla u zapadnu Slavoniju – banjalučkoj 16. proleterskoj mtbr.³² Na tom prostoru osnovna i jedina OMJ bila je 329. oklopna brigada, kao i dva oklopna bataljona motorizovanih brigada: 16. i 343. Oklopna brigada je usmerena prema Novog Gradišci i dalje u zahvatu autoputa Beograd–Zagreb. Naoružan tenkovima T-34, oklopni bataljon 16. proleterske stigao je do mesta Paklenice i Starog Grabovca. Posle početnih uspeha 329. brigada kao i druge OMJ u istočnoj Slavoniji zaustavile su se u prostoru srpskih sela i služile kao podrška pešadijskim snagama JNA i TO, više ne napredujući na terenu.³³

Snage OMJ koje nisu zarobljene padom 32. korpusa uglavnom su bile okružene i blokirane u garnizonima Zagreb, Dugo Selo, Jastrebarsko i Karlovac. U Centru vojno-tehničkih škola od borbenih vozila koja su bila u školskom procesu još krajem 1990. formirana je mešovita oklopno-mehanizovana četa sa vodovima tenkova, protivavionskim i protivoklopnim samohodnim oruđima, i oklopnim transporterima. Ovaj sastav se od 13. septembra nalazio u potpunoj blokadi.³⁴ Deo snaga, kao 4. oklopna brigada, ostao je u okruženju u svojim garnizonima. U svojim sećanjima vršilac dužnosti komandanta te jedinice potpukovnik Tačić piše da mu je komanda korpusa 7. novembra naredila da onesposobi sva borbena vozila kako ne bi pala u ruke hrvatskih snaga. On taj zadatak nije izvršio, ali se to pokazalo mudrom odlukom budući da je naredba samo tri dana kasnije promenjena. Tog dana Tačić je imao gotovo celokupnu tehniku svoje jedinice spremnu za pokret, zahvaljujući tome što je tokom blokade u brigadi organizovano obučavanje 76 vojnika za vožnju. Supruge i deca starešina dobili su zadatak da voze privatne automobile, a svo sposobno ljudstvo trebalo je da vozi borbena ili motorna vozila brigade. Na taj način je većina brigade uspela da se evakuiše.³⁵

Deo snaga iz karlovačke kasarne Logorište jačine 42 borbena vozila i 50 drugih vozila izvučen je u akciji 6. novembra uz pomoć zaječarske 9. motorizovane brigade. Zaječarski tenkisti pod komandom potpukovnika Gergara uspostavili su mostobran preko Kupe i potom se sa ljudstvom iz kasarne probili na srpsku teritoriju, ponovo prelazeći preko Kupe korišćenjem lansirnog mosta.³⁶

³² *Čast kao jedina mera*, Vojska, 15. oktobar 1992; Materijal *Okučani 1991/1992*, puk. Čedomir Branković; M. Špegelj, *n. d.*, 278–281. Špegelj navodi da je od dotadašnje 265. motorizovane brigade zarobljeno 60 oficira i 365 vojnika, zatim 78 tenkova T-55, 80 različitih OT, 12 SO 90 mm, 12 PT borbenih vozila, itd.

³³ D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 163–164; *Krajiški vojnik*, List 1. krajiškog korpusa, br. 12, januar 1993; Isto, br. 23, jun 1994; B. Suzić, *n. d.*, 45–63. Izjava Č. Brankovića autoru.

³⁴ M. Sekulić, *n. d.*, 370–376.

³⁵ *Tri godine pripravnosti*, Narodna armija, 13. februar 1992; M. Sekulić, *n. d.*, 268–269; *Ratni put 4. oklopne brigade JNA*.

³⁶ *Deblokirana kasarna*, Narodna armija, 9. novembar 1991; *Dvadeset šest dana pakla*, Narodna armija, 9. januar 1992; *Lepa Brena, fudbal i pucnjava*, Narodna armija, 9. januar 1992.

U toku novembra, iz Jastrebarskog je deblokirana 4. oklopna brigada i prebačena u Tuzlu.³⁷ Početkom decembra iz Zagreba i Dugog Sela evakuisana je 140. motorizovana brigada pravcem Sesvete–Karlovac–Vojnić i dalje u Bosnu, u Sarajevo. Deo sredstava brigade je onesposobljen prema prvobitnim naredbama, a potom vraćen u upotrebu. Iz Rijeke je još ranije bila prebačena 13. proleterska mtbr.³⁸

Van domašaja hrvatskih snaga, na teritoriji sa srpskim stanovništvom nalazile su se OMJ u Petrinji (622. mtbr, 1/51. mbr) kao i snage 329. oklopne brigade, koje su od ranije bile razmeštene na ovom prostoru. Na tom području formirani 3. odred TO imao je nekoliko tenkova T-34, koji su korišćeni u borbama. Deo ovih snaga ušao je u sastav Operativne grupe br. 1 (OG-1). I pored prilično impresivne brojnosti od oko 150 borbenih vozila u sastavu prve grupe, ona se i na ovom ratištu pretvorila u sredstvo podrške nižim taktičkim pešadijskim sastavima JNA i srpske TO. Izuzetak je bio oklopni bataljon sa tenkovima M-84 iz 51. mbr, koji je bio pod direktnom komandom OG-1 i korišćen je u adekvatnijoj nameni. Južnije u prostoru dela Korduna i Like obrazovana je OG-3 sa OMJ koje su tu od ranije bile razmeštene iz sastava 4. i 329. oklopne brigade sa tenkovima i oklopnim transporterima.³⁹ Sredinom decembra 1991, propala je hrvatska operacija nazvana „Vihor“ na prostoru Banije sa upotrebom OMJ, posle čega su se hrvatske jedinice povukle. Zanimljivo je da su hrvatske snage forsirale Kupu, koristeći skelu tipa „GSP“ za prebacivanje borbenih vozila (b/v), ali su u povlačenju uništile svih 10 b/v (8 tenkova i 2 oklopna transportera).

Na prostoru SAO Krajine, 9. korpus u Kninu imao je u svom sastavu dve mtbr (180, 221), po okb i jedan mb. Sa ostrva Visa krajem 1990. povučeni su tenkovi T-34 koji su uvršteni u 180. mtbr. U sastav korpusa ušla su i dva bataljona: okb koji je bio u mostarskoj 10. mtbr i okb sastavljen od sredstava ŠCOJ koji je ranije stigao u Kupres (poznati kasnije kao 9. i 10. okb).⁴⁰ Nešto kasnije, naredeno je formiranje oklopnog bataljona sa tenkovima T-34 u sastavu 145. plašćanske lake pešadijske brigade (lpbr) koju su činili pripadnici TO i reaktivirane 316. (kasnije 1.) mtbr tipa „R“.⁴¹ Iako je ovaj prostor bio neodgovarajući za upotrebu OMJ, posebno tenkova, 9. korpus ih je koristio na prilično adekvatan način i njihovom upotrebom ostvario je značajne rezultate u jesen 1991.

U napadu na Šibenik u operaciji *Obala 91* od 16. septembra na dalje, 9. korpus je angažovao oko 100 borbenih vozila koja su se probila gotovo do obale

³⁷ U Tuzlu je stiglo 17 M-84, 28 T-55, 2 PT-76, 2 TZI 2 TNM, 12 M-60 i 6 BTR, odnosno 39% od stanja. Artiljerije je izvučeno 96%, PVO 60%, neborbenih vozila 46%. – D. Marijan, *n. d.*, 201.

³⁸ Izjava Ž. Glišovića autoru. On smatra da je posle dizanja skladišta Bedemik od strane majora Tepića u vazduh i hrvatskih žrtava u Bjelovaru, pritisak na opkoljeni garnizon u Dugom Selu smanjen. O hrvatskim pogledima na opkoljene jedinice videti: M. Špegelj, *n. d.*, 294–295.

³⁹ U njenom sastavu bilo je 105 tenkova: 65 T-55, 26 M-84, 13 T-34 1 PT-76; 35 OT, 13 BVP, 6 OT M-60, 11 BRDM-2, 5 BTR-50; 6 TZI i 3 TNM. – D. Marijan, *n. d.*, 199.

⁴⁰ D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 166; General Borislav Đukić, *Razbijanje Jugoslavije, mesto i uloga Hrvatske*, Beograd 2008, 205 i dalje.

⁴¹ Naredba SSNO, str. pov. 3098–1, 11. novembar 1991; isto, str. pov. 3198–1, 15. novembar 1991.

da bi deblokirala deo jedinica u okruženju. Oklopni bataljon 221. mtbr učestvovalao je kao deo 180. mtbr u deblokadi kasarni JNA u Zadru, od 28. septembra do 6. oktobra 1991. Oklopne snage dejstvujući od poligona Šepurine stigle su do pred sam grad, ali su se posle evakuacije snaga JNA iz Zadra i otpora hrvatskih jedinica sredinom oktobra povukle dalje od Zadra.⁴²

Na dubrovačkom ratištu, gde reljef nije dozvoljavao veću upotrebu OMJ, bile su angažovane snage oklopnog bataljona 5. proleterske brigade iz Titograda, na pravcu kroz Boku, Konavle sve do Dubrovnika. Bataljon je bio naoružan tenkovima T-34B i oklopnim transporterima M-60. Kasnije, dolaskom snaga 37. uzičkog korpusa, u njegov sastav uključen je još jedan (dva-?) okb sa tenkovima T-55 i M-84, odnosno borbenim vozilima pešadije (kod Slanog) koji je dejstvovao iz Hercegovine i učestvovao u zauzimanju Stona.⁴³ Od jedinica povučenih iz Hrvatske, naređeno je da okb/139. mtbr iz Pule pređe u sastav 5. proleterske motorizovane brigade A klasifikacije.⁴⁴

U toku jeseni jake OMJ dejstvovale su protiv hrvatskih snaga u istočnoj Slavoniji, u široj zoni Vinkovaca i Vukovara.⁴⁵ Uz snage koje su vodile borbe od kraja avgusta, tokom septembra u ovaj deo ratišta uvode se: 252. okbr i 2. pgmbr (19. septembra), a zatim i 3. pgmbr. Od 29. septembra uključena je i 211. oklopna brigada iz Niša, a potom i Gardijska mtbr sa svojim oklopnim bataljonom. U niškoj 211. oklopnoj brigadi tri puta je vršena mobilizacija, komandant je bio neopravdano zamenjen, pa je jedinica krenula na ratište sa potpuno izmenjenim rezervnim sastavom. U međuvremenu, vojnički sastav martovske partije, tada najobučeniji, poslat je u V vojnu oblast za popunu tamošnjih jedinica. U toku borbenih dejstava izvršena je još jedna smena rezervista, što je brigadu ponovo vratilo u stanje obuke. Odluka o 45-dnevnom boravku rezervista posebno je nanela štetu funkcionisanju jedinice.⁴⁶

Na ratište je 19. septembra iz Kraljeva stigla 252. oklopna brigada⁴⁷ i posle tri dana uvedena je u borbe u Tovarniku, a zatim i na drugim mestima. Ova brigada se 13. oktobra kao prva jedinica JNA sukobila sa jednom hrvatskom oklopnom jedinicom. Padom kasarni u Zagorju i na drugim mestima, hrvatske

⁴² D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 166–167; B. Đukić, *n. d.*, 205 na dalje; General Petar Šimac, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991*, Split 2001, 163.

⁴³ Oklopni bataljon iz 252. okbr i / ili iz nekog drugog sastava, naoružan sa T-55 sa karakterističnom kutijom na desnoj strani kupole. *Rat za mir*, Pobjeda, br. 2, Titograd, novembar 1991; isto, br. 3, decembar 1991; *Stalna borbeno spremnost*, Narodna armija, 23. oktobar 1991; D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 167; Jevrem Cokić, *Početak kraja*, Ruma 2008, 242–290.

⁴⁴ Naredba SSNO, str. pov. 3311–1, ?. decembar 1991.

⁴⁵ D. Marijan, *Bitka za Vukovar 1991*, 367–402.

⁴⁶ *Ko je pucao u tenkiste*, Vojska, 4. jun 1992.

⁴⁷ Zbog ratnih dejstava, a prema naredbi 2124 od 15. avgusta 1991, brigade je prevedena iz nivoa popune klasifikacije B u A. U ovakvoj formaciji učestvovala je u ratnim operacijama u istočnoj Slavoniji s jeseni 1991. Posle borbenih dejstava u Sloveniji leta 1991. u Kraljevo je prebačeno ljudstvo 1. oklopne brigade iz Vrhniko za njen 3. oklopni bataljon. Posle kakve-takve konsolidacije, ova jedinica je takođe upućena na front u Hercegovinu.

snage su se domogle većeg broja borbenih vozila, koja su potom upućena na ratište u istočnoj Slavoniji. Tenkovi su iz Varaždina stigli 5. oktobra u istočnu Slavoniju, a u selo Nuštar na prvoj liniji fronta 7. oktobra. Hrvatske snage su imale ideju da se 13. oktobra iz Nuštra uz pomoć tih tenkova probiju do Vukovara. U okolini sela Marinaca, snage hrvatske 109. brigade su sa jednom tenkovskom četom T-55 napale ukopane tenkove M-84 252. oklopne brigade. U ovoj borbi one su pretrpele poraz i izgubile 3–5 tenkova i 2 oklopna transportera. Posle neuspaha kraljevačke brigade u napadu na dobro utvrđen Nuštar, jedinica je povučena na odmor i zamenu ljudstva i ponovo uvedena u borbu.⁴⁸ Zanimljivo je da je nekoliko tenkova T-55 zarobljenih od hrvatskih snaga neko vreme koristila i paravojna Srpska dobrovoljačka garda.

Kod 3. pgmbr bile su tri „predratne“ mobilizacije, ali sa dobrim odzivom rezervnog sastava. Ova brigada je 18. septembra pošla iz Požarevca i već od 20. istog meseca uvedena je u borbe kod Tovarnika.⁴⁹ Tu su se već nalazile snage 1. pgmbr, sa kojima je 3. brigada krenula u deblokadu kasarne u Vinkovcima. Preostali deo snaga 1. pgmbr učestvovao je u blokadi i proterivanju hrvatskih snaga iz Iloka. Brigada je u ovom periodu delovala po bataljonima i to na više pravaca na gotovo čitavom prostoru ovog dela ratišta.⁵⁰

Odmah posle uvođenja na ratište, valjevska 2. pgmbr⁵¹ pretrpela je gubitke u Tovarniku i Šidu, posle čega je došlo do njenog raspada. Kućama se vratilo 2.800 rezervista brigade, dok su na terenu ostali aktivni vojnički sastav, manji broj rezervista i dobrovoljci. Brigada je izvučena van linija dodira, ponovo popunjena i tek kasnije opet uvedena u borbe. Jedan valjevski rezervista dovezao je vozilo BVP direktno ispred Skupštine SFRJ u znak protesta zbog katastrofalne situacije na ratištu.⁵²

Masovnih slučajeva dezerterstva rezervista bilo je i kod 80, 169. i 544. mtbr, 19. pbr...⁵³ Višestruki problemi odziva na mobilizaciju, odnosno popune OMJ rezervnim sastavom (nedefinisani ratni ciljevi, političke i ideološke razlike, socijalni status i razlike) doveli su do pada odziva za 40%. Posebno je bilo teško održati koheziju kada je doneta odluka o 45-dnevnim smenama. U tom periodu već počinje da stiže rezervni sastav slabijeg kvaliteta, iz raznih delova Srbije, neodgovarajućih vojnoevidencijskih sposobnosti („VES-ova“). U isto vreme bilo je potrebno organizovati doobuku rezervnog sastava i voditi borbena dejstva. Do

⁴⁸ *Između zatišja i opreza*, Narodna armija, 16. januar 1992; *Ratni album 109. brigade HV Vinkovci*, Vinkovci 1992, 95–98; D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 163.

⁴⁹ *Beskrajna vera u komandanta Antonića*, Narodna armija, 4. decembar 1991; *Ratovati ne može svako*, Vojska, 21. januar 1993.

⁵⁰ *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, Narodna armija, 22. decembar 1991.

⁵¹ Marko O. Jelić, *Valjevska brigada na ratištu zapadnog Srema i istočne Slavonije 1991–1992*, Glasnik Istarskog arhiva Valjevo, br. 32–1998, 214–219.

⁵² M. Jelić, *n. n.*, 214–219; D. Marijan, *Bitka za Vukovar*, 138; *Svi začini valjevske kaše*, Narodna armija, 2. oktobar 1991.

⁵³ M. Sekulić, *n. d.*, 243.

povremenog bunta i odlaska manjih ili većih grupa rezervista iz jedinica i dalje je dolazilo.⁵⁴

Iako je, navodno, postojao plan o prodoru ovih snaga kroz Slavoniju i spajanju sa jedinicama u zapadnoj Slavoniji, one su ostale u borbama sa znatno inferiornijim snagama ZNG rasutim po selima u ovom području, pretvarajući se u jedinice za podršku pešadijskim snagama JNA i srpske TO, kao i u pokretnu artiljeriju. S druge strane, u pokušajima OMJ da deluju kao nosioci napada sadejstvo sa pešadijom bilo je slabo ili je potpuno izostajalo pa su tenkovi postajali lak plen za protivoklopna sredstva. I upotreba tenkova u naseljenim mestima je bila problematična, takođe često vezana za sadejstvo sa pešadijom.⁵⁵ Za ilustraciju navodimo da je četa iz 1. pgmbr koja je upućena kao pomoć 2. pgmbr u napadu na Bogdanovce imala 9 poginulih pripadnika, prevashodno zbog toga što nije imala pešadiju da štiti tenkove od dejstva protivoklopnih sredstava. Brigada je kasnije rešavala problem nedostatka pešadije upotrebom odreda TO koji su bili prepotčinjavani brigadi (dva odreda TO iz užičkog odreda); pripadnici tih odreda su prethodno prošli kraću obuku u sadejstvu sa oklopnim snagama.⁵⁶

Ratujući sa hrvatskim snagama u istočnoj Slavoniji snage OMJ imale su značajne gubitke. Navodimo nekoliko jedinica za koje smo identifikovali podatke:

- 1. pgmbr: do sredine decembra stradalo je ukupno 26 pripadnika,
- 2. pgmbr: 27 poginulih odnosno 163 ranjena,
- 51. mbr: 43 poginula i još 17 iz pridodatih sastava, 9 poginulih van borbenih dejstava i 2 nestala, potom 158 ranjenih u borbama, još 64 iz pridodatih jedinica i još 61 povređen i ranjen van borbenih dejstava,
- 211. okbr: 21 poginuo i 111 ranjenih pripadnika.⁵⁷

Pored ljudskih gubitaka u operacijama 1991. godine izgubljena je i značajna količina borbenih vozila. Prema izjavi načelnika roda OMJ, procena gubitaka na kraju 1991. godine bila je 4–5% (!) od ukupne količine borbenih vozila ovog roda.

Navodimo veće gubitke roda OMJ JNA u toj godini:

- u Sloveniji su ostala „na čuvanju“ borbena vozila 1. okbr (bez dela koji je prešao u Banja Luku), kao i sastavi okb iz Vipave, Pivke, Maribora i Ilirske Bistrice;
- u Hrvatskoj su zarobljene snage 32. mbr u Varaždinu, veći deo snaga 265. mbr u Bjelovaru, okb 73. mtbr u Koprivnici i mb 12. proleterske u Slavoniji, a u sastava HV ušli su tenkovi koji su se zatekli u fabrici „Đuro Đaković“ u Slavonskom Brodu;

⁵⁴ *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, (2) Narodna armija, 25. decembar 1991.

⁵⁵ *Važno iskustvo za tenkiste*, Vojska, 10. avgust 1995; D. Marijan, *Bitka za Vukovar*, passim; Isti, *Smrt oklopne brigade*, 57.

⁵⁶ *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, Narodna armija, 22. decembar 1991; *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, (2) isto, 25. decembar 1991.

⁵⁷ *Monografija 211. oklopne brigade*, 70–74; M. Jelić, *n. n.*, 214–219; *Spomenica Pedesetprvoj...*; *Ti divni ljudi, hrabri mladi ratnici*, (2) Narodna armija, 25. decembar 1991.

– 9. korpus je do početka decembra 1991. izgubio 9 borbenih vozila.⁵⁸

General Špegelj navodi da su hrvatske snage zaplenile 240 tenkova, 320 OT raznih tipova, 280 samohodnih protivtenkovskih i 20 samohodnih protivavionskih oruđa.⁵⁹ Podatke o tome da je zarobljeno 200 tenkova i 150 borbenih vozila pešadije kasnije je izneo hrvatski general Tus.⁶⁰ Ove snage su formirale jezgro OMJ hrvatske vojske.⁶¹

Iako su jedinice JNA vodile mnoge istaknute starešine tenkovskog roda (vojne oblasti: Života Panić (I), Života Avramović (V), korpusi: Nikola Uzelac (5.), Mladen Bratić (12.), Mićo Delić (31.), odnosno Dragoljub Arandelović (1. pgmd) i drugi) – ostaje utisak da je 1991. godina pokazala mnoge manjkavosti upotrebe ovog roda. Suprotno očekivanju, OMJ nisu bile nosilac slamanja separatističkih vojski, često su delovale samostalno, ponekad i u uslovima gradske borbe. Nedostatak dobro obučene pešadije koja je trebalo da prati tenkove ispoljen je u svoj svojoj dramatičnosti. Pridodavanje snaga TO radi sadejstva sa OMJ u napadu nije dalo željene efekte, a uloga rezervista kao prateće pešadije posebno je bila problematična i puna loših primera – unutar OMJ, tako i u njima pridodatim jedinicama. Tenkovi su se pretvarali u samohodna oruđa, često potpuno statična. Izostale su glavne karakteristike roda – brzina, udar, manevar. Protivnik za koji se JNA godinama spremala – u stvari nije došao. Pozitivni primeri samoinicijative bili su dejstvo borbene grupe 265. mbr iz Bjelovara, koja se posle pada svoje jedinice spojila sa ostalim snagama JNA, zatim izvlačenje jedinice iz kasarne Logorište odlučnom akcijom zaječarskih tenkista kao i gotovo kompletno izvlačenje preostalih efektiva 4. oklopne brigade iz Jastrebarskog.⁶²

U toku 1992. sumirani su rezultati i iskustva upotrebe OMJ. Bilo je primera da se jedna oklopna ili mehanizovana brigada rasprši na 500, bataljoni na 100, a čete na 25 kvadratnih kilometara. Takve jedinice nisu bile u mogućnosti da efikasno dejstvuju i da doprinesu rešavanju borbene situacije u svoju korist. Rat je doneo saznanje da raniji način obučavanja OMJ bez sadejstva sa pešadijskim, artiljerijskim i inžinjerijskim jedinicama nije bio adekvatan, jer se nedovoljno uvežbani kao celine nisu mogli upotrebiti za zajedničko dejstvo, koje je u takvim situacijama neophodno. Nova saznanja su potvrdila da tenk bez podrške ostalih rodovskih jedinica ne može u potpunosti da ispolji svoju pokretljivost i vatrenu moć. Zbog toga su OMJ češće nego što je trebalo dolazile pod udar neprijateljskih sredstava za blisku protivoklopnu borbu, a posledica toga su bili nepotrební gubici i u ljudstvu i u tehnici.⁶³

⁵⁸ D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 171.

⁵⁹ M. Špegelj, *n. d.*, 290.

⁶⁰ *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995*, ur. Branka Magaš i Ivo Žanić, Zagreb–Sarajevo 1999. 78.

⁶¹ Na dan 29. decembra 1991. u Hrvatskoj vojsci bilo je: 176 T-55, 14 M-84, 4 PT-76B, 15 TZI, 5 TNM, 106 BVP i 13 OT M-60. – D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 202.

⁶² *Protivno pravilima ratovanja*, Narodna armija, 9. januar 1992.

⁶³ *Vreme za obogaćivanje prakse*, Vojska, 16. jul 1992.

Veći deo tereta borbenih dejstava u ovom periodu izneli su redovni vojnici, na odsluženju roka. Oni su pokazali zavidan nivo discipline i poznavanja tenkovskog zanata, za razliku od pripadnika rezervnog sastava. I kasnija borbena dejstva u Bosni i Hercegovini pokazala su sve manjkavosti rezervnog sastava, koji se uglavnom nije usuđivao da krene u akciju bez podrške tenkova. Tenkovi su najviše služili za ulivanje sigurnosti.⁶⁴

Jedan od tenkista ovako je sumirao iskustva rata u istočnoj Slavoniji: „Nedostajala nam je jedino obučena pešadija i inženjerija za praćenje i zaštitu tenkova od sredstava za blisku protivoklopnu borbu i mina, jer su tenkovi najosetljiviji kada ostanu bez te podrške. U tim borbama nedostatak pešadije nadoknađivali smo snažnom vatrom iz tenkovskih topova i artiljerijskom vatrom. Inženjerijska zaštita pokazala se kao nužna zbog masovnog protivtenkovskog zaprečavanja, jer su hrvatske jedinice jednostavno rasipale mine izvan puteva i primoravale oklopna vozila da se kreću putevima kako bi ih navele pred svoja protivoklopna sredstva“.⁶⁵

Početakom 1993. Odeljenje OMJ Uprave KoV Generalštaba Vojske Jugoslavije izdalo je studiju *Taktička iskustva OMJ u pripremi i izvođenju borbenih dejstava u ratu u Hrvatskoj*. Ova studija je ukazala na mnoštvo problema uočenih u upotrebi OMJ u periodu rata 1991–1992. Pre svega to je bio problem mobilizacije: svakoj mobilisanoj jedinici bilo je potrebno 15 dana za ličnu i zajedničku obuku, potom i preobuku rezervnog sastava. Potrebno je bilo i utvrditi zdravstveno stanje rezervista. Na bazi mobilizacijskih iskustava, predloženo je da se smanji procenat motornih vozila u konzervaciji kod jedinica A klasifikacije. Bobrena dejstva su pokazala mnoga odstupanja od pravila borbene upotrebe jedinica, što je uglavnom imalo nepovoljne posledice. Pretpostavljene komande su određivale zadatke, sastav i način upotrebe „najčešće policijske prirode, za šta OMJ nisu osposobljene“. Potrebno je bilo analizirati iskustva iz upotrebe u tamponzonama, u odbranama kasarni, napadima na utvrđena naselja ili vođenju borbe u gradskim sredinama, koja do tada nisu bila teorijski razrađena. Rat je nametnuo potrebu nove organizacije OMJ, promenu odnosa tenkova i pešadije, obezbeđenje veće artiljerijske podrške, kao i ugrađivanje minobacača na OT ili BVP.⁶⁶

Oklopno-mehanizovane jedinice su u ratnom sukobu 1991–92. nenamenski upotrebljavane, protivno svim utvrđenim načelima – za demonstraciju sile ili kao glavne snage u napadima na veća mesta i gradove pri čemu protivnik nije raspolagao značajnijim oklopnim sredstvima. Najsavremenija sredstva u tom periodu – tenkovi M-84/A i borbena vozila pešadije M-80A – data su rezervnom sastavu koji nije bio u dovoljnoj meri osposobljen za rukovanje velikim brojem elektronskih i ostalih složenih uređaja u tenkovima i BVP. Posledice toga bile su: veliki broj kvarova, neadekvatno tehničko održavanje iz domena posade, gubitak

⁶⁴ Izjava M. Mojsilovića autoru.

⁶⁵ *Rat – surova škola taktike*, Narodna armija, 19. mart 1992.

⁶⁶ *Saznanje za nove ratnike*, Vojska, 4. februar 1993.

znatnog broja individualnih kompleta za osnovno održavanje sa borbenih vozila. Izuzetno skupa sredstva izbacivana su iz borbe zbog neprofesionalnog odnosa prema tehnici, neosposobljenosti posada i nenamenske upotrebe OMJ. Izostala su dejstva „oklop na oklop“. U većini slučajeva tenkovi su korišćeni kao nepokretne vatrene tačke na linijama dodira sa protivnikom. Nepripremljenost i neosposobljenost posada rezervnog sastava za borbu u gradskim sredinama – bez klasičnog fronta i van načelne upotrebe OMJ – prouzrokovale su značajne gubitke tenkova i transportera od protivnika koji je bio opremljen sredstvima za blisku protivoklopnu borbu i drugim minsko-eksplozivnim sredstvima (kao u slučaju na Trpinjskoj cesti u Vukovaru). Na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srema bilo je grupisano 9 oklopnih ili mehanizovanih brigada (1, 2, 3, 12, 36, 51, 211, 252, 453), ali je i pored prevlasti u vazдушnom prostoru ostvaren neznatan učinak u odnosu na razvijene snage.⁶⁷

⁶⁷ Milan Mojsilović, *Oklopne i mehanizovane jedinice* (radni materijal).

Bojan B. Dimitrijević

THE UNSUCCESEFULL INTERVENTION YUGOSLAV ARMoured
UNITS IN WAR AGAINST CROATIA 1991

Summary

Artilce proveds insgiht in the usage of the Yugoslav People's Army armoured units in the war agrainst Croatia 1991. Since the beginning of the first incidents in early 1991, between the Croatian police force and the Serbian population in different areas in Republic of Croatia, Yugoslav Army used the armour units counting on their appearance and effect, strength and mobility. In the spring of 1991, they were used in so-called „tampon-zones“ between two sides. After the first serious clashes in Eastren Slavonia by the beginning of the May 1991, and when short conflict in Slovenia has ended in the beginning of the July, Army started to use massive armoured force to back the operations against Croatian forces in all the regions where the clahese started. After the several months of the usage, and after the proclaimed ceasefire, Yugoslav Army authorities anlyzed usage of the armour in 1991, and many of the analyses showed the that tanks did not helped stopping the Slovenia and Croatia to reach their independence, as it was enivised by the army top brass. Generally, usage of the armour showed to be unsuccessfull intervention.